

Een eenstemmige canon

OPZET EN INHOUD VAN DE CANON VAN NEDERLAND KRITISCH BENADERD

De canon van Nederland, opgesteld door de commissie Van Oostrom, is eigenlijk overbodig, stelt Marieke Orsel. De leerlingen zouden met behulp van de canon een goed overzicht van de Nederlandse geschiedenis moeten krijgen, maar de canon is daarvoor te beperkt en bovendien onvolledig.

Kent u deze man? Dezelfde vraag stelde ik aan mijn leerlingen uit havo-4. 'Tja, het zal wel weer met geschiedenis te maken hebben,' opperde er één. 'Dat baardje, die snor. Is het Karel de Grote?' probeerde een ander. Peter, Lisanne en Shaïm kijken wat glazig naar de afbeelding. Wat moeten ze met die vreemde man uit het verleden in hun klaslokaal?

De verheffing van een natie

Het is slecht gesteld met de kennis over de vaderlandse geschiedenis. Tenminste, dat vindt de commissie Van Oostrom. Op instigatie van de Onderwijsraad en oud-minister van Onderwijs Maria van der Hoeven presenteerde zij op 16 oktober 2006 een chronologisch overzicht dat het geschiedenisonderwijs van de ondergang moet redden: de canon van Nederland. In vijftig vensters worden leerlingen van zeven tot en met veertien jaar langs de meest belangrijke historische voorwerpen, gebeurtenissen en personen geleid die ons, Nederlanders, uiteindelijk zo gemaakt hebben zoals we nu zijn.

De commissie kan niet wachten om de canon binnen het onderwijs in te voeren. Het rapport wordt begeleid door drie boekjes: een handreiking voor de docenten (deel A) en een boekje voor de leerlingen (deel B). Bovendien is er nog een leerkit vol opties voor toepasselijke excursies, websites, jeugdboeken en een poster die de canon tastbaar moeten maken.

Het mag duidelijk zijn: de overheid is heel wat van plan met het geschiedenisonderwijs. De historische kennis van de kinderen moet ernstig worden opgevijseld, opdat:

1 het historisch besef van de jeugd verbeterd;

2 de jeugd een chronologisch kader wordt verstrekt van de Nederlandse geschiedenis;

3 de sociale cohesie van de maatschappij wordt bevorderd.¹

De geschiedenis van de canon

Met deze drie doelstellingen bevindt de canon zich op het snijvlak van zowel de geschied- als onderwijskunde. Op onderwijskundig gebied is de canon echt een product van deze tijd. Voor de Tweede Wereldoorlog was het gebruikelijk dat leerlingen feiten en jaartallen moesten opdreunen. Daar zijn we gelukkig vanaf gestapt. Door de inspanningen van Bloom (jaren vijftig) en Bruner (jaren zestig) richt het geschiedenisonderwijs zich op het stimuleren van het 'historisch denken' met een curriculum waarmee leerlingen het reproductieve niveau ontstijgen om stapsgewijs een steeds hoger denkniveau te bereiken.² Midden jaren zestig werd dit curriculum uitgebreid met basisbegrippen en -beginselen die belangrijk waren voor de geschiedbeoefening,

'Wat valt te denken van de allochtone kinderen in mijn klas?'

zoals bronnenonderzoek, de tegenstelling tussen objectiviteit en subjectiviteit, causaliteit, en verandering en continuïteit.³

De canon van Nederland is een logisch gevolg van deze ontwikkeling. De canoncommissie beroept zich namelijk op de veelgehoorde klacht dat hedendaagse leerlingen over zo weinig feitenkennis beschikken.⁴ Tegenwoordig

▶ Commissie Ontwikkeling Nederlandse Canon, *De Canon van Nederland*, deel A, (Den Haag, 2006) 14.

▶ B.S. Bloom, *Taxonomy of Educational Objectives*, (New York, 1956).

▶ J.S. Bruner, *Toward a Theory of Instruction*, (Cambridge, 1966).

Marieke Orsel is pedagogisch-didactisch medewerker en docent History aan het Stedelijk college Eindhoven in Eindhoven.

ligt er veel meer nadruk op het aanleren van het zelf (leren) onderzoek doen (informatie verzamelen, bronnenonderzoek, reconstrueren, presenteren). Daarnaast is er de opkomst van thematisch onderwijs.

Een probleem bij deze laatste ontwikkeling is echter dat leerlingen het spoor bijster raken. Doordat de chronologie is losgelaten, stuitte ik tijdens het corrigeren bij wijze van spreken op antwoorden die inhielden dat Napoleon en Jeanne d'Arc samen in de Bastille opgesloten zaten. Volgens de commissie Van Oostrom komt dat omdat met thematisch onderwijs een wezenlijk element van de geschiedbeoefening wordt onderbelicht: het begrip 'tijd'. De canon voorziet daarom in deze onderwijskundige behoefte aan een chronologisch raamwerk, waarin de leerlingen hun historische kennis kunnen ophangen aan de vijftig vensters en zo hun nieuwe kennis beter kunnen ordenen.

Wie zijn 'wij'?

Behalve over de factor 'tijd' buigt de canon zich ook over de dimensie 'ruimte'. De canoncommissie biedt namelijk niet zomaar een chronologisch overzicht, maar de canon van *Nederland*.

Onderwijskundig is daar het een en ander voor te zeggen. Volgens Piaget en Vygotski is het individuele leerproces afhankelijk van een aantal omgevingsfactoren, zoals het contact van de leerling met de fysieke buitenwereld (Piaget) en het contact van de leerling met zijn sociale omgeving (Vygotski). De directe ruimte om de leerling heen is dus een belangrijk gegeven.⁵ Toch overstijgen de meeste geschiedsmethodes het nationale niveau en gaan in op internationale onderwerpen, zoals de Zonnekoning, Egypte en de Amerikaanse Vrijheidsoorlog. Met andere woorden: de keuze van de commissie Van Oostrom voor een 'nationale canon' is dus ook vanuit een politiek-cultureel opzicht een interessant gegeven.⁶

Volgens Hobsbawm en Ranger ontstaat de behoefte aan een vaderlandse geschiedschrijving op momenten dat een samenleving aan grote veranderingen onderhevig is. Met een onzekere toekomst voor de boeg, neemt de behoefte aan die 'goede oude tijd' omgekeerd evenredig toe.

Een kenmerk van deze 'historische reflex' is echter, dat de geschiedenisbeoefenaars geneigd zijn de nationale geschiedenis op een nostalgische manier te herstructureren. De vaderlandse geschiedschrijving heeft vaak de ondertoon dat 'vroeger alles beter' was. De verhoudingen waren helder (lees: veilig) en de samenleving was nog overzichtelijk. *Invention of tradition* noemen Ranger en Hobsbawm dat. Dat dit verleden ooit deel uitmaakte

van een angstig gemedend toekomst wordt dan voor het gemak vergeten.

Nieuwe vaderlandertjes

Behalve na de Tweede Wereldoorlog. Met de oorlog in het geheugen gegrift, werd de historische reflex onderdrukt. De samenleving was gericht op de wederopbouw en weinigen voelden de behoefte om op deze zwarte bladzijde in de geschiedenis terug te kijken. De blik werd vooruit gericht.

Het politiek belang bij een nationale opvoeding tot nieuwe 'vaderlandertjes' was bovendien zeer gering. Door de Tweede Wereldoorlog had het nationalisme een nare bijmaak gekregen. Je zag zelfs het tegenovergestelde gebeuren. Vanaf de jaren zestig werd het geschiedenisonderwijs steeds breder. De helden mochten in de kast blijven; er kwam aandacht voor de geschiedenis van de 'gewone man', vrouwengeschiedenis, niet-westerse invalshoeken en kritische noten ten aanzien van het Nederlandse aandeel in de slavenhandel.⁷

Vandaar dat de komst van een vaderlandse canon bijzonder opmerkelijk is. Waar komt deze behoefte om terug te blikken opeens vandaan? Kennelijk wordt onze samenleving op talloze manieren bedreigd. Neem de reactie op Maxima's opmerking dat dé Nederlander niet bestaat. Media en politiek stonden meteen op hun achterste benen.⁸ Want als de Nederlander niet bestaat, wie zijn 'wij' dan?

Deze vraag is moeilijk te beantwoorden. Door globalisering, schaalvergroting, normvervaging en de dreiging van fundamentalisme is Nederland in een soort nationale identiteitscrisis geraakt.⁹

Onze samenleving verandert en dat leidt bij sommige landgenoten tot neerslachtigheid of zelfs een culturopessimisme waarin een minister-president oproept tot herleving van de 'VOC-mentaliteit'.¹⁰ Een canon van Nederland past daar goed bij.

Kritiek op de canon

De komst van een canon is dus verklaarbaar, maar zit iedereen wel op een nationale canon te wachten?

Ten eerste is er veel kritiek op de samenstelling van de canon. Het is namelijk niet duidelijk welke criteria zijn gehanteerd om juist tot deze vijftig vensters te komen. Eigenlijk steekt de canon wat armzalig af bij de tien tijdvakken van

▷ De Canon van Nederland, deel A, 1-2.

▷ A. Woolfolk, M. Hughes, V. Walkup, *Psychology in Education*, (Harlow, 2008) 38, 52-53.

▷ R. Ranger en E. Hobsbawm ed., *The invention of tradition*, (Cambridge, 1983) 13-14, 32.

▷ A. Wilschut, 'Een plattegrond van het verleden. Het canondebat in geschiedenisdidactisch perspectief', *Kleio* nr 2, (2006) 25.

▷ Uit persoonlijke toespraak Máxima bij de presentatie van een rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), 24 september 2007.

▷ M. Grever, *Controverses rond de Canon*, 43.

▷ Citaat: minister-president J.P. Balkenende tijdens de Algemene beschouwingen, 28 september 2006.

▶ E. Jonker, 'Sotto Voce, Identiteit, burgerschap en de nationale canon', in: M. Grever e.a., *Controverses rond de Canon*, (Assen, 2006) 15, 21-22.

▶ De Canon van Nederland, deel A, 23, 58.

▶ M. Grever e.a., *Controverses rond de Canon*, (Assen, 2006) 58.

▶ Ibidem.

'Volgens Hobsbawm en Ranger ontstaat de behoefte aan een 'vaderlandse geschiedschrijving' op momenten dat een samenleving aan grote veranderingen onderhevig is.'

de commissie De Rooy. Daar waar De Rooy de tijdvakken laat rusten op een evenwichtig curriculum dat uitgerust is met kenmerkende aspecten die gefundeerd zijn op de politieke, de sociale, de economische, en de mentaliteitsgeschiedenis, blijft de canon vrij tweedimensionaal met een ogenschijnlijk willekeurige opsomming van feiten uit de vaderlandse geschiedenis.

Geschiedkundig is er ook het een en ander op de canon aan te merken. Zo voert de canonposter triomfantelijk het niet bestaande 'jaar nul' op en spreekt de commissie over de canon van *Nederland*, alsof er in de tijd van de hunebedden al een nationaal besef zou zijn geweest. In werkelijkheid was het Nederlands grondgebied pas vanaf de Bourgondiërs enigszins herkenbaar als een politieke entiteit. Zij het dat Gelre, Friesland en Groningen hier buiten vielen en het zwaartepunt lag op het huidige België. Pas vanaf de laat zestiende eeuw ontstond er een overwegend protestantse Republiek met een rooms-ka-

tholiek aanhangsel van generaliteitslanden. Waarom de commissieleden uitgerekend deze laatste 'nationale staat' hebben uitgekozen als blauwdruk voor de Nederlandse canon blijft echter onvermeld. Waarom niet de Bataafse Republiek of de Groot-Nederlandse constructie vóór 1830?

Daarnaast is de canon onvolledig. Zo komen er tot de negentiende eeuw geen vrouwen in voor. Het venster 'de Beeldenstorm' doet vermoeden dat de rooms-katholieke cultuur na de Opstand uit ons land verdween. En Zuid-Limburg en Noord-Brabant zijn nagenoeg onzichtbaar in het overzicht. Wat moeten mijn leerlingen toch met Floris V uit Den Haag? (Ja, dat was die geheimzinnige man met snor.) Van Hooff of Jan van Brabant waren bijvoorbeeld van veel groter belang voor hun directe leefomgeving. En wat te denken van de allochtone kinderen in mijn klas? De angst om de nationale identiteit kwijt te raken, zit blijkbaar bijzonder diep. De canon tolereert nauwelijks invloeden van buitenaf. Niet alleen voor Peter en Lianne is de canon opgezet, maar ook Shaim moet een goede Nederlandse staatsburger worden. De canon compenseert de 'gebrekkige' opvoeding van immigrantenouders waarbij kinderen toevallig *niet* de vaderlandsliefde voor Willem van Oranje hebben meegekregen.¹¹

Het vak geschiedenis als vehikel van identiteitsbewaking en assimilatiepolitiek; willen de geschiedenisdocenten dit wel?

Een open discussie

De commissie Van Oostrom weet ook wel dat haar canon onder vuur ligt. Ze is zelfs bereid tot een discussie over de samenstelling ervan.¹²

Maar wie gaan dit gesprek voeren? Wie worden er uitgenodigd en wie niet? De commissie verwijst naar haar forum. De canon wordt gelinkt aan een wiki waarop gepubliceerd kan worden. Maar wie voert de redactie hierover? Kortom, hoe transparant en democratisch is dat?¹³

Bovendien, hoe diep gaat deze 'open discussie'? Het voorstel van de canoncommissie blijkt eerder een ambtelijke handigheid dan een daadwerkelijke uitnodiging tot een inhoudelijk debat. Hoewel er over de onderwerpen binnen de canon gesproken mag worden, staat de canon zelf niet ter discussie.

Als de commissie stelt dat de canon binnen het onderwijs ingevoerd moet worden, liggen daaraan morele en politieke keuzes ten grondslag. Deze keuzes moeten verantwoord worden. Dan pas kun je inschatten wat de effecten van de canon zijn en - belangrijker nog - of deze canon zinvol is.¹⁴

De enige die nu profijt heeft bij deze open discussie lijkt de commissie zelf, aangezien een debat *an sich* - hoe oppervlakkig ook - de canon impliciet legitimeert.

Gebrek aan vrijheid

Met de canon legt de overheid een monopolie op het verleden. Terwijl de Nederlandse maatschappij zich in een ver stadium van maatschappelijke ontzuiling bevindt, bindt de canon het onderwijs aan een dominante versie van de geschiedenis: protestants, Hollandocentrisch en politiek conservatief. De canon knabbelt aan de vrijheid van onderwijs!

Het nationaal perspectief van de commissie Van Oostrom is te rechtlijnig en eenduidig om je blik te verruimen, een eigen visie te ontwikkelen en je het 'historisch denken' eigen te maken.

Nederland speelt verschillende rollen in de wereld die regelmatig het nationale niveau ontstijgen.

Een gemiste kans, vind ik. De aarde is namelijk niet plat; de werkelijkheid is veel complexer. Juist die complexiteit maakt de geschiedschrijving zo interessant.

De beperkte vrijheid voor docenten en leerlingen verhindert dat zij een eigen visie op het verleden ontwikkelen. Een principe dat haaks staat op de geschiedbeoefening en bovendien bijzonder ineffectief is voor het onderwijs. Met een onvolledige, tweedimensionale canon zullen leerlingen zich niet met de vensters kunnen identificeren en zal de canon - net zoals voor de Tweede Wereldoorlog - gewoon weer reproductief worden geleerd.

Geschiedenis bestaat juist bij gratie van verschillende perspectieven die met elkaar worden vergeleken. Dit gegeven zou een docent kunnen gebruiken om bepaalde historische thema's voor leerlingen inzichtelijk te maken, zodat ze de wereld om hen heen - en de mindere tastbare wereld van vroeger - beter te begrijpen is. Voor het leerproces is het juist belangrijk dat leerlingen zich kunnen identificeren met de stof. Actualisering en kritische beredenering maakt schoolse kennis betekenisvol. De canoncommissie lijkt deze kritiek voor te willen zijn. Ze suggereert dat docenten de canon levendiger moeten maken 'door weer meer verhalen te vertellen'.¹⁵ Nu zijn best veel geschiedenisdocenten te porren voor een smeugig verhaal, maar ook als de onderwerpkeuze en de politieke moraal (!) door de overheid worden opgelegd? Aannemelijker is dat de commissieleden verlangen naar hun eigen schooltijd. Zij wanen zich in een lokaal met wandkaarten van Isings en een alwetende docent. Even wordt vergeten dat er thuis rijtjes en jaartallen dienden te worden geleerd. Een vorm van docentgestuurd onderwijs dat haaks staat op de door OCW gepropageerde principes voor de Nieuwe Onderbouw en de Tweede Fase.

Tot slot

De canon is niet effectief. Het biedt de Nederlandse jeugd inderdaad een chronologisch kader, maar doen de tien tijdvakken van De Rooy dat ook niet? Dat maakt een extra canon overbodig.

De meerwaarde van de canon zou zitten in de simplificering van de geschiedenis, zodat leerlingen een overzicht van de Nederlandse geschiedenis krijgen. Maar de canon is onvolledig en op sommige punten historisch incorrect en eenduidig.

Daarbij beperkt een politiek-morele canon de vrijheid van leerling en docent. De cognitieve aspecten van het geschiedenisonderwijs staan op de tweede plaats. Met één enkel perspectief op het verleden doet de commissie Van Oostrom zowel het onderwijs als de geschiedkunde tekort. Voor het ontwikkelen van historisch besef en het stimuleren van historisch denken zijn meerdere perspectieven nodig.

De canon sluit mensen buiten en is zo suppressief dat dit de sociale cohesie van de maatschappij nauwelijks ten goede kan komen. Aangezien slechts een kleine groep zich in de canon herkent, zullen maar weinigen haar adopteren.

In die zin lijkt mij het effectiever om leerlingen zich eens zelf over deze discussie te laten buigen en een canon op te stellen die voor hen relevant is. In overleg met elkaar zouden er niet alleen meerdere perspectieven

op de vaderlandse geschiedenis ontstaan, maar ook meer betekenis verleend worden aan een verleden dat in alle openheid en grondigheid is besproken en gewogen. Kortom, een canon die past binnen een democratie. Dus laat het bij een discussie blijven en schrijf het geschiedenisonderwijs geen canon voor. Laat docenten

► De Canon van Nederland, deel A, 27.

'Want hoewel er over de onderwerpen binnen de canon gesproken mag worden, staat de canon zelf niet ter discussie.'

en leerlingen samen de geschiedenis van Nederland bespreken en uitwisselen, zodat de leerlingen tegen de uitdagingen van de toekomst opgewassen zijn in plaats van zich terug te trekken in valse nostalgie. De canon van Nederland bestaat niet, evenmin als 'het jaar nul'.

